

LATVIJAS BANKAS LICENCĒŠANAS KOMISIJA

K. VALDEMĀRA IELA 2A • RĪGA • LV-1050 • LATVIJA • TĀLRUNIS +371 67022300 • FAKSS +371 67022420 • E-PASTS INFO@BANK.LV • WWW.BANK.LV

**Ārvalstu valūtu skaidrās naudas
pirkšanas un pārdošanas sektora
noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un
terorisma un proliferācijas finansēšanas
un sankciju risku novērtējums**

Saturs

I. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora raksturojums.....	7
II. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora identificētie draudi	10
III. Tiesiskā regulējuma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā vispusīgums	12
IV. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darbības uzsākšanas kontrole un tās kvalitāte.....	12
V. Uzraudzības darbību efektivitāte	15
VI. Sodu piemērošana par pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā	17
VII. Kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmu darbības efektivitāte	19
VIII. Uzraudzības un ziņošanas par aizdomīgiem darījumiem efektivitāte	20
IX. Informācijas par patiesā labuma guvēju pieejamība	22
X. Kapitālsabiedrību personāla godīgums/ētiskums un zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildi.....	22
XI. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risks	25
XII. Terorisma finansēšanas risks	26
XII. Proliferācijas finansēšanas risks	27
XIII. Sankciju risks.....	27

Kopsavilkums

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību sektora noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas risks novērtēts kā vidēji augsts Proliferācijas finansēšanas risks ir novērtēts kā zems. Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju (tālāk tekstā – sankciju) risks novērtēts kā vidēji augsts.

Risku ietekmējoši faktori:

Sektora lielums:

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora (34 kapitālsabiedrības, neietverot kredītiestādes, kuras nodarbojas ar ārvalstu valūtu skaidras naudas pirkšanu un pārdošanu) pirktu un pārdoto ārvalstu valūtu apjoms Latvijā pēdējo 3 gadu periodā pakāpeniski samazinās – 2017. gadā tas veidoja 320 milj. *euro*, savukārt, 2019. gadā tas veidoja vairs tikai 264 milj. *euro*.

Vienlaikus kapitālsabiedrību, kuras saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, finanšu pārskatos atspoguļoto apgrozījumu veido aptuveni 1% no pirktā un pārdotā ārvalstu valūtu apjoma¹, līdz ar to kopējais ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgus apgrozījums Latvijā aptuveni lēšams ap 2.6 milj. *euro* gadā.

Salīdzinoši kredītiestāžu apgrozījums Latvijā pārsniedz 700 milj. *euro* gadā, kas norāda uz to, ka ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību īpatsvars Latvijā kopējā finanšu tirgus ietvaros ir neliels.

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgū darbojošās kapitālsabiedrības lielākoties ir nelieli uzņēmumi, tikai atsevišķām lielākajām kapitālsabiedrībām darbinieku skaits pārsniedz desmit. Tādējādi lielai daļai sektorā darbojošos kapitālsabiedrību var būt apgrūtināta spēja efektīvi ievērot normatīvo aktu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā prasības ierobežoto resursu dēļ, tādējādi radot paaugstinātu ievainojamību.

Darījumu raksturojums:

Darījumi lielākoties ir salīdzinoši nelieli, vidējam darījuma apjomam esot nedaudz zem 400 *euro*. Darījumi ir tūlītēji un viegli aizvietojami, dodoties pie cita pakalpojumu sniedzēja. Ņemot vērā minēto, tirgū dominē gadījuma rakstura darījumi un darījumu attiecības tiek veidotas reti un tikai 4 kapitālsabiedrības norāda, ka tādas ir nodibinātas.

Vienlaikus vairāk kā 97% no kapitālsabiedrību veiktajiem darījumiem ir anonīmi, kuros kapitālsabiedrība nenoskaidro darījuma veicēja identitāti (vidējais anonīma darījuma apjoms nedaudz pārsniedz 300 *euro*, savukārt likumisks pienākums veikt klienta izpēti ir darījumiem, kura apmērs vai vairāku šķietami saistītu darījumu kopējā summa pārsniedz 1500 *euro*).

¹ Skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas apgrozījumu veido atzītie ieņēmumu no valūtas kursu starpības un iekasētās komisijas maksas.

No noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas, kā arī no sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes viedokļa anonīmi darījumi skaidrā naudā rada paaugstinātu ievainojamību.

Tradicionāli izplatītākā valūta ir USD (41% no kopējā apjoma 2019. gadā), kurai seko GBP un RUB (attiecīgi 23% un 14% no kopējā apjoma 2019. gadā). 1% no kopējā apjoma pārsniedz arī Skandināvijas valstu valūtas, Polijas zloti un Šveices franki.

Klientu izpēte:

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā, veicot klientu izpēti, problēmas rada informācijas pieejamība un uzticamība. Veicot pārāk laikietilpīgu vai detalizētu klienta izpēti, ir pamatots risks, ka klients var atteikties no darījuma un doties veikt darījumu citās valūtas maiņas vietās, t.sk. iespējams sadalot darījuma summu, lai samazinātu sniedzamās informācijas apmēru vai arī lai pilnībā no tās izvairītos. Līdz ar to visa nepieciešamā klienta izpētes informācija ir jāiegūst veicot darījumu.

Kapitālsabiedrības lielākoties ir mazi uzņēmumi (vairāk, kā 2/3 kapitālsabiedrību 2018. gada apgrozījums bija zemāks par 100,000.00 euro), tiem nav kapacitātes nodrošināt automatizētas klientu darījumu uzraudzības sistēmas, t.sk. ņemot vērā, ka lielākā daļa darījumu ir anonīmi, tām nebūtu liela praktiskā lietderība. Bieži vien kapitālsabiedrībās netiek izmantotas arī vienkāršākas elektroniskas datu apstrādes alternatīvas klientu riska novērtēšanai vai darījumu uzraudzībai. Rezultātā klientu izpēte balstās uz klientu sniegto informāciju pirms katra darījuma, kuru gadījuma rakstura darījumā ir faktiski neiespējami pilnvērtīgi pārbaudīt, īpaši attiecībā uz fiziskām personām. Atsevišķam gadījuma rakstura darījumam arī nav iespējams veikt darījumu uzraudzību, kas palīdzētu pārliecināties par sniegtās informācijas patiesumu, ņemot vērā darījumu apjomu un regularitātes analīzi.

Patieso labuma guvēju un politiski nozīmīgas personas statusa pārbaudes noskaidrošanai sektorā pamatā tiek izmantota klienta sniegtā informācija un publiskie reģistri, kurus iespējams ātri pārbaudīt. Jāatzīmē, ka daļai kapitālsabiedrību uz vietas nav elektronisku palīg līdzekļu (datora vai planšetes), kas papildus apgrūtinā klientu izpēti, jo klienta pārbaude ir jāveic attālināti, telefoniski sazinoties ar atbildīgo personu, kura pieņem attiecīgos lēmumus par klientu izpēti. Kopumā secināms, ka kapitālsabiedrībās ir apgrūtināta pilnvērtīga klienta izpētes procesa īstenošana, kas kopumā paaugstina sektora ievainojamību.

Kapitālsabiedrību izpratne par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildi:

Veiktajās kapitālsabiedrību pārbaudēs biežāk atklātie pārkāpumi, īpaši mazākajās kapitālsabiedrībās, ir saistīti ar nepietiekamām zināšanām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomās. Kopumā 2019. gadā vairāk kā pusē no veiktajām pārbaudēm tika konstatēts, ka kapitālsabiedrību darbinieku zināšanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā ir nepietiekamas.

Terorisma un proliferācijas finansēšanas draudi:

Latvijā terorisma draudi Valsts drošības dienesta (tālāk tekstā – VDD) vērtējumā saglabājas zemā līmenī². Nav novērota terorisma vai proliferācijas finansēšana Latvijā vai caur Latviju skaidrā naudā, t.sk. iesaistot ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu.

Jāņem gan vērā, ka *euro* ir globāla un viegli konvertējama valūta samazinot nepieciešamību izmantot ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas pakalpojumu terorisma finansēšanai. Minētais ir īpaši svarīgi attiecībā uz lokālajiem un vientuļajiem teroristiem, kuriem nav nepieciešama naudas konvertācija. Vienlaikus konvertītiem, kuri dodas uz konflikta zonām var saglabāties vēlme veikt ārvalstu valūtas skaidrās naudas maiņu, piemēram, lai mainītu tos uz USD, kas uzskatāma par globāli izplatītāku valūtu vai uz konflikta zonas valsts vai kaimiņvalsts valūtu.

Pēc VDD terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas riska novērtēšanas vadlīnijās³ norādītā proliferācijas finansēšanai pārsvarā izmanto formālo finanšu tīklu, kas nodrošina naudas pārvedumus, lai radītu priekšstatu par legālu darbību un neizceltos uz pārējo darījumu fona. Lai arī skaidrā nauda var tikt izmantota līdzekļu izcelsmes slēpšanai, t.sk. veicot ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, nav pamata uzskatīt, ka šāda prakse Latvijā tiktu īstenota.

Riska vērtējums:

Skaidrā nauda, anonīmi darījumi, tūlītēja darījuma izpilde, konkurence tirgus dalībnieku starpā un atvērtais tirgus (klientam brīva iespēja atteikties no darījuma un doties uz citu valūtas maiņas punktu) rada sektoram būtisku ievainojamību.

Ievainojamība tiek pārvaldīta nosakot sektoram saistošu darījuma summas sliekšni, no kura obligāti jāveic klienta izpēte, lai samazinātu anonīmi veikto darījumu apjomu, un veicot darījumu uzraudzību.

Neskatoties uz veiktajiem pasākumiem sektora ievainojamības mazināšanai, joprojām liela daļa darījumu ir anonīmi gadījuma rakstura darījumi, bet vidējais anonīma darījuma apmērs nedaudz virs 300 *euro* ir uzskatāms par salīdzinoši nelielu summu, kas tipiskam ceļotājam, kurš maina ārvalstu valūtu, varētu būt nepieciešama.

Vienlaikus darījumu anonimitāte liedz izdarīt secinājumus par darījumu mērķi. Ņemot vērā augstākminēto, t.sk. sektora salīdzinoši nelielo īpatsvaru kopējā finanšu jomā, sektora:

- noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risks vērtējams kā **vidēji augsts**, kuru galvenokārt veido ievērojams anonīmo darījumu īpatsvars;
- terorisma finansēšanas risks ir vērtējams kā vidējs, ko galvenokārt pamato ievērojamais anonīmi veikto darījumu īpatsvars un salīdzinoši zemais draudu līmenis, kuru veido potenciālie konvertīti vai vietējie teroristi, t.sk. ar legālu līdzekļu izcelsmi, un potenciālās naudas plūsmas, kuras ceļo caur Latviju no ārvalstīm;

² Skat. Terorisma finansēšanas un proliferācijas novēršanas vadlīnijas NILLTFNL subjektiem un uzraudzības institūcijām. Pieejams:

https://fid.gov.lv/images/Downloads/materials/proliferation/TF_un_PF_nov_vadlinijas.pdf

³ Skat. Terorisma finansēšanas un proliferācijas novēršanas vadlīnijas NILLTFNL subjektiem un uzraudzības institūcijām. Pieejams:

https://fid.gov.lv/images/Downloads/materials/proliferation/TF_un_PF_nov_vadlinijas.pdf

- proliferācijas finansēšanas risks ir vērtējams kā zems. Draudu līmenis ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā ir zems un esošais klientu izpētes limits ierobežo klientu iespējas apmainīt būtiska apmēra naudas summas anonīmi.

Sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes riska vērtējums

Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likums (tālāk tekstā – Sankciju likums) nosaka pienākumu ievērot sankcijas. Vienlaikus Sankciju likums nenosaka minimālās prasības likuma ievērošanai. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora dalībniekiem ievērojot minimālās prasības, kas noteiktas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā (tālāk tekstā – NILLTPFNL), tiek atstāta būtiska ievainojamība, jo anonīmi veiktiem darījumiem nav iespējams nodrošināt pat vienkāršu klienta pārbaudi pret sankciju sarakstu. Minētā rezultātā sankciju neizpildes risks vērtējams kā vidēji augsts.

I. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora raksturojums

Atbilstoši normatīvo aktu prasībām ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu Latvijas Republikā drīkst veikt tikai kapitālsabiedrības, kuras saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, un kredītiestādes. Kredītiestādēs ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšana un pārdošana netiek atsevišķi nodalīta no citiem pakalpojumiem, līdz ar to šī pakalpojuma pārraudzība notiek kopējā kredītiestādes pārraudzības procesa ietvaros, ko īsteno Finanšu un kapitāla tirgus komisija (tālāk tekstā – FKTK). Līdz ar to sektorālajā risku novērtējumā netiek vērtēta kredītiestāžu darbība ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas jomā.

Latvijā ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību darbību regulē likuma "Par Latvijas Banku" 10. un 11. pants un uz šā likuma 11. panta pamata izdotie Latvijas Bankas 2009. gada 13. maija noteikumi Nr. 36 "Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas noteikumi" (tālāk tekstā – Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36).

Latvijas Bankas izsniegtā licence kapitālsabiedrībai sniedz tiesības ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas darījumus veikt tikai skaidrā naudā. Latvijas Banka nelicencē ārvalstu valūtu pirkšanu un pārdošanu bezskaidras naudas veidā.

Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36 nosaka, ka licence ir beztermiņa un tiek izsniegta katrai ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai, līdz ar to vienai kapitālsabiedrībai var būt vairākas licences. Attiecīgie Latvijas Bankas noteikumi pieļauj automatizētu ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas iekārtu izmantošanu (esošas ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietas ietvaros vai saņemot atsevišķu licenci jaunā vietā), bet līdz 2019. gada beigām neviena šāda iekārta vēl nebija uzstādīta. Noteikumi pieļauj attālinātu ārvalstu valūtas pārdošanu, izmantojot pasta piegādes pakalpojumu. Šādu pakalpojumu 2019. gada beigās piedāvāja viena kapitālsabiedrība.

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu drīkst veikt gan Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības, gan citās Eiropas Ekonomikas zonas valstīs reģistrētas kapitālsabiedrības. Ar ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu ir aizliegts nodarboties fiziskajām personām.

2019. gada beigās ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu veica tikai Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības (tikai rezidenti), t.sk.:

- divās kapitālsabiedrībās dalībnieki ir ārvalstīs reģistrētas juridiskās personas;
- trijās kapitālsabiedrībās dalībnieki ir ārvalstnieki, kas nav juridiskas personas.

Tabula Nr. 1

Pakalpojumu sniedzēju un licencēto ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietu skaits pārskata gada beigās

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kapitālsabiedrības	58	51	42	39	36	34
Licencēto vietu skaits	106	89	74	70	66	64

Kopš *euro* ieviešanas un pieaugot bezskaidras naudas norēķinu iespējām un popularitātei, ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību skaits katru gadu ir samazinājies (sk. tabulu Nr. 1). Vienlaikus,

pieaugot regulatīvajām prasībām, īpaši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomās, prognozējams, ka tendence konkrētajā jomā darbojošos kapitālsabiedrību skaitam lēnām samazināties turpināsies.

Analoga tendence ir novērojama pirkto un pārdoto ārvalstu valūtu skaidrās naudas apjomos, kas turpina samazināties (sk. tabulu Nr. 2).

Tabula Nr. 2

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību kopējais nopirktās un pārdotās ārvalstu valūtas apjoms (milj. euro)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Nopirkts	314,1	239,3	210,5	215,8	211,2	177,8
Pārdots	163,4	110,5	108,3	104,6	88,4	86,5
Kopā	477,6	349,8	318,8	320,4	299,6	264,4

Vērtējot kopējo tirgus apjomu, papildus ir jāņem vērā, ka, pēc Finanšu izlūkošanas dienesta sniegtās informācijas, 2018. gadā 10 milj. euro un 2019. gadā 12.1 milj. euro no kopējās summas bija tirgus dalībnieku savstarpējie darījumi.

Kapitālsabiedrības kopā 2019. gadā veica aptuveni 700 tūkst. ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darījumu. Vairāk kā 97% no šo darījumu netika īstenotas ar klienta izpēti saistītas darbības, t.sk. klients netika identificēts. Šādi anonīmi veiktie darījumi 2019. gadā veidoja apmēram 78% no visa kapitālsabiedrībās apmainītā ārvalstu valūtu skaidrās naudas apjoma.

2018. gada nogalē un 2019. gada sākumā tika veikta kapitālsabiedrību aptauja (tālāk tekstā – kapitālsabiedrību aptauja), kurā piedalījās lielākā daļa kapitālsabiedrību, t.sk. visas lielākās kapitālsabiedrības. Vienlaikus 2019. gadā tika uzsākta kapitālsabiedrību ceturkšņa statistikas datu ieguve (dati pieejami sākot ar 2019. gada otro ceturksni). Minētie dati iespēju robežās izmantoti ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas un sankciju risku 2019. gada novērtējumā.

Kapitālsabiedrību sniegtie dati norāda uz salīdzinoši zemo vidējo darījuma summu kapitālsabiedrībās, kur tikai nelielā skaitā kapitālsabiedrību vidējā darījuma summa pārsniedz 500 euro atzīmi (sk. tabulu Nr. 3). Kopumā vidējais sektorā veiktā darījuma apmērs 2019. gadā bija aptuveni 385 euro, bet vidējais anonīmi veiktā darījuma apmērs – aptuveni 305 euro.

Tabula Nr. 3

Kapitālsabiedrību sadalījums pēc to vidējā viena darījuma apmēra⁴

Summas robežas	2017	2018	2019
0.00 – 199.99 EUR	6	6	12
200.00 – 499.99 EUR	14	15	17
500.00 EUR un vairāk	9	8	5

⁴ Tabulās Nr. 3, 4, 5 un 6 2017. un 2018. gadā izmantoti kapitālsabiedrību aptaujas dati no 29 kapitālsabiedrībām, kuras iesniedza šādus datus; par 2019. gadu izmantoti dati no visu kapitālsabiedrību iesniegtajiem statistiskajiem datiem par pārskata perioda 2., 3. un 4. ceturksni

Ievērojamais anonīmi veikto darījumu īpatsvars (sk. tabulu Nr. 4) apstiprina nelielo darījumu lomu tirgū. Atsevišķās kapitālsabiedrībās pat nav neviena darījuma, kur kapitālsabiedrība būtu veikusi klienta izpēti, kas atsevišķos gadījumos (pie lielāka vidējā darījuma apjoma) rada paaugstinātas aizdomas par apzinātu darījumu sadalīšanu vairākos nelielos, kas ļautu izvairīties no klienta izpētes procesa. Esošais darījuma summas sliekšnis obligātas klienta izpētes veikšanai tika ieviests 2017. gada nogalē (līdz tam tas bija augstāks), kā rezultātā 2018. gadā mazliet samazinājās anonīmi veikto darījumu apjoms, tomēr 2019. gadā šis apjoms atkal pieauga un joprojām ir ļoti augstā līmenī.

Tabula Nr. 4

Anonīmo darījumu īpatsvars

	2017	2018	2019
Anonīmo darījumu skaits	98.5%	97.1%	97.9%
Anonīmo darījumu apjoms	86.6%	77.6%	78.3%

Vērtējot pieejamo informāciju par klientu struktūru, jāņem vērā, ka tā ir veidota no identificēto klientu loka, kuriem kapitālsabiedrība ir veikusi klienta izpēti, un līdz ar to tā neatspoguļo lielāko klientu daļu. Kapitālsabiedrību klienti, galvenokārt, ir gadījuma rakstura klienti un tikai četrās kapitālsabiedrībās ir nodibinātas darījumu attiecības ar klientiem. Vienā no šiem gadījumiem darījumu attiecības ir nodibinātas ar citām kapitālsabiedrībām, sniedzot ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas pakalpojumu, t.sk. kaimiņvalstīs reģistrētajām privātā sektora juridiskām personām. Klienti galvenokārt ir Latvijas rezidenti, kam seko trešo valstu rezidenti un visbeidzot Eiropas Savienības valstu rezidenti (sk. tabulu Nr. 5). Klienti galvenokārt ir fiziskas personas, juridiskajām personām veidojot pavisam nelielu darījumu īpatsvaru (sk. tabulu Nr. 6). Pēc kapitālsabiedrību sniegtās informācijas neidentificētie klienti bieži vien esot vietējie iedzīvotāji, kuri pērk un pārdod ārvalstu valūtu, dodoties ceļojumos, kā arī ārvalstīs (Skandināvijā un Britu salās) strādājošie Latvijas valstspiederīgie.

Tabula Nr. 5

Klientu struktūra pēc valsts piederības, % no kopējā darījumu ar identificētiem klientiem skaita

	2017	2018	2019
Latvija	79.0%	87.2%	89.4%
Eiropas Savienība	8.8%	5.1%	3.5%
Trešās valstis	12.2%	7.7%	7.1%

Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko atrāšanās vietu Eiropas Savienības pierobežā un to, ka Latvijā kā oficiālo maksāšanas līdzekli lieto *euro*, tabulā Nr. 5 atspoguļotā klientu struktūra ir atbilstoša sagaidāmajai. Citu valstu klientu īpatsvara samazinājums 2018. gadā un vēlāk arī 2019. gadā skaidrojams ar klientu izpētei noteiktā darījuma summas sliekšņa pazemināšanos, kā rezultātā pieauga kopējais tādu darījumu skaits, kuros tika veikta klienta izpēte un šie klienti pamatā ir bijuši Latvijas Republikas rezidenti.

Darījumi ar juridiskām personām, % no kopējā darījumu ar identificētiem klientiem skaita

Reģistrācijas valsts	2017	2018	2019
Latvijā reģistrētās	20.1%	14.7%	10.3%
Eiropas Savienībā reģistrētās	5.0%	2.9%	1.0%

2018. gadā pieauga darījumu ar identificētiem klientiem skaits, sniedzot objektīvāku priekšstatu par kapitālsabiedrības veiktajiem darījumiem. Ņemot vērā, ka juridiskajām personām parasti nav nepieciešami neliela apmēra ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darījumi, sagaidāms, ka, pieaugot tādu darījumu skaitam, kuros būs veikta klienta izpēte, darījumu ar juridiskām personām īpatsvars turpinās samazināties. Minētais, iespējams, arī izskaidro šāda veida darījumu skaita samazinājumu 2019. gadā, jo par 2019. gadu ir pieejami precīzāki dati no kapitālsabiedrību sniegtajiem pārskatiem, kurus iesniedz visas kapitālsabiedrības ik ceturksni, savukārt 2018. gadā tika izmantoti kapitālsabiedrību aptaujas dati, kurai ne visas kapitālsabiedrības tos sniedza.

II. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora identificētie draudi

Eiropas Komisijas Pār nacionālais noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska novērtējuma ziņojumā (tālāk tekstā – SNRA) risku vērtējums ir veikts pēc 4. ES NILLTF direktīvas prasībām. SNRA tiek vērtētas ievainojamības Eiropas Savienības līmenī.

Ņemot vērā, ka ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrības nenodrošina naudas līdzekļu uzglabāšanu vai transportēšanu, tad galvenie riski ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrībām ir saistīti ar skaidro naudu. SNRA ir secināts, ka skaidrā nauda ir visbiežāk novērotā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma finansēšanai izmantotā naudas līdzekļu forma, jo tā slēpj lietotāja identitāti. Līdz ar to uzņēmumi, kas darbojas ar augstu skaidrās naudas īpatsvaru/intensitāti, ir uzskatāmi par augstākā riska zonā esošiem. Īpaši uzsvērtā ir lielo nominālu (200 un 500 *euro* banknošu) pieņemšana kā risku paaugstinoša, jo tipiski norēķinos lieto mazāka nomināla banknotes. Līdz ar to nav līdz galam skaidra nepieciešamība pēc lielo nominālu banknotēm. Lielo nominālu banknošu galvenā priekšrocība ir ērtāka lielu skaidrās naudas summu transportēšana un uzglabāšana, bet legālas/nelegālas izcelsmes naudas līdzekļu sadalījums šādām aktivitātēm nav pieejams. Tajā pašā laikā lieli nomināli nav izteikti terorisma finansēšanas gadījumiem, kur tiek vairāk uzsvērtas mazo nominālu banknošu priekšrocības pieejamībā un lietošanas ērtībā.

Ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana mēdz būt nozīmīga terorisma finansēšanā, pārkot un pārdodot EUR un USD (un to valstu valūtas, kas atrodas konfliktu zonās vai to tuvumā), dodoties uz konfliktu zonu. SNRA ir secināts, ka ir novērotas arī terorisma finansēšanas naudas plūsmas no trešajām valstīm, t.sk. no Krievijas, Eiropas Savienībā.

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas riski pastāv arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, t.sk. noziedzniekiem iefiltrējoties ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas tirgū kā komersantiem. Risku paaugstinoši faktori ir skaidrās naudas

riska faktori. Jāņem vērā, ka būtiskākie riski ir identificēti darījumos, kur ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana ir saistīta ar naudas līdzekļu tālāku pārsūtīšanu.

Latvijas Republikas nacionālajā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas risku novērtējumā (tālāk tekstā – NRA) secināts, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jomā visbūtiskākos draudus rada šādi noziedzīgi nodarījumi:

- korupcija un kukuļošana (amatnoziegumi);
- noziedzīgi nodarījumi nodokļu jomā;
- krāpšana;
- kontrabanda.

Galvenos draudus rada noziedzīgi nodarījumi, kas veikti lielos apmēros un/vai organizētā grupā. Vienlaikus secināts, ka proporcionāli lielāks apdraudējums rodas no noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti ārvalstīs.

Saskaņā ar nacionālo terorisma finansēšanas un proliferācijas finansēšanas risku ziņojumu par 2017. – 2018. gadu⁵, kopējā terorisma finansēšanas ievainojamība un arī draudu līmenis novērtēti kā vidēji zems/vidējs. Nozīmīgākos terorisma finansēšanas draudus rada:

- Latvijas iedzīvotāju iespējamā pievienošanās islāmistu teroristu grupējumiem;
- nevalstisko organizāciju un uzņēmējdarbības vides iespējama izmantošana terorisma finansēšanai un slēpta vai maskēta likumīgiem mērķiem paredzētu līdzekļu novirzīšana teroristiskām organizācijām vai to dalībniekiem;
- atsevišķu NILLTPFNL subjektu, piemēram, nebanku kreditētāju un dažādu maksājumu pakalpojumu sniedzēju iespējamā izmantošana naudas līdzekļu iegūšanai un novirzīšanai teroristu organizācijām vai to dalībniekiem.

Pastāv riski, ka terorisma finansēšana var notikt kā pašfinansēšana, līdzekļu iegūšana no ģimenes locekļiem vai no nevalstiskajām valsts organizācijām (pēdējais variants ir teorētisks un praksē nav novērots).

Latvijas iekšzemes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas draudi parasti saistīti ar pašlegalizāciju, galvenokārt, saistībā ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, kas iegūti no narkotisko/psihotropo vielu nelegālas aprites, atsevišķiem zemāka līmeņa mantiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem un sarežģītākām krāpšanām (piem., maksātnespējas ļaunprātīga izmantošana) un noziedzīgiem nodarījumiem nodokļu jomā.

Tradicionāli trešo personu interesēs veikto jeb profesionālo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas pakalpojumu nodrošina juridisko, nodokļu, finanšu un grāmatvedības pakalpojumu sniedzēji, nekustamo īpašumu aģenti. Saskaņā ar Valsts policijas sniegto informāciju novērtējuma periodā ir bijuši pieci kriminālprocesi, kuros iesaistīti minēto profesiju pārstāvji, t.sk. viens notiesājošs spriedums pret zvērinātu advokātu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju lielā apmērā. Papildus jau tradicionāli novērotai tendencei noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā iesaistīt mazturīgas, nepieredzējušas personas vai personas bez noteiktas dzīvesvietas, arvien vairāk tiek izmantotas Latvijā vai ārvalstīs reģistrētas juridiskas personas, pārsvarā sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kā arī biedrības, nodibinājumi un fondi ar labu reputāciju un darbības vēsturi.

⁵ Nacionālais terorisma finansēšanas un proliferācijas finansēšanas risku ziņojums par 2017. – 2018. gadu (papildināts 2019. gada jūlijā). Pieejams:

https://fid.gov.lv/images/Downloads/useful/LV_TF_PF_zinojums_papildinats_2019.pdf

III. Tiesiskā regulējuma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā vispusīgums

Kapitālsabiedrību, kas saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, darbību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā regulē:

- NILLTPFNL un uz minētā likuma pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi;
- Sankciju likums un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi;
- Latvijas Bankas 2019. gada 16. jūlija noteikumi Nr. 176 "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankciju riska pārvaldīšanas prasības, veicot ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu" (tālāk tekstā – Noteikumi Nr. 176).
- likums "Par Latvijas Banku" un uz tā pamata izdotie Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36.

Kopumā tiesiskais regulējums ir vērtējams kā pietiekošs. Vienlaikus vairākas ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrības nodarbojas ar cita veida komercdarbību, kā rezultātā tām vienlaikus var būt vairākas uzraudzības iestādes.

IV. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darbības uzsākšanas kontrole un tās kvalitāte

Lai kapitālsabiedrība varētu sniegt ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas pakalpojumu, tai jāsaņem Latvijas Bankas licence. Latvijas Bankas licenču izsniegšanas un kapitālsabiedrību darbības kontroles kārtību regulē likuma "Par Latvijas Banku" 11. pants un uz tā pamata izdotie Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36.

Licence tiek izsniegta katrai ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai. Latvijas Bankas izsniegtā licence ir bez termiņa ierobežojuma. Licence pārreģistrējama gadījumos, ja mainās ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas vieta.

Atbilstoši Ministru Kabineta 2006. gada 9. maija noteikumiem Nr. 372 "Noteikumi par valsts nodevu par atļaujas (licences) izsniegšanu ārvalstu valūtas pirkšanai un pārdošanai" valsts nodevas likmes par licenci ārvalstu valūtas pirkšanai un pārdošanai ir šādas:

- par licences izsniegšanu vienai valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai – 14 200 *euro*;
- par licences pārreģistrāciju vienai valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai – 1 400 *euro*.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 26. punkts nosaka prasības kapitālsabiedrībām licences saņemšanai, t.sk. prasības, lai kapitālsabiedrības dalībniekus līdz fiziskajai personai, kurai ir būtiska līdzdalība kapitālsabiedrībā, pārvaldes institūciju pārstāvis vai prokūrists nav krimināli sodīts vai sodāmība ir noņemta vai dzēsta, pēdējā gada laikā nav divas reizes administratīvi sodīts par komercdarbību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem vai viņam nav noteikts aizliegums veikt komercdarbību vai pēdējo triju gadu laikā nav divas reizes sodīts par būtiskiem normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā.

Kapitālsabiedrība kopā ar iesniegumu licences reģistrēšanai un visu augstākminēto informāciju apliecinošiem dokumentiem, t.sk. izziņu no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Sodū reģistra, kura nav vecāka par 6 mēnešiem, iesniedz Latvijas Bankai arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas un sankciju riska novērtējumus un iekšējās kontroles sistēmas dokumentus. Latvijas Bankas licencēšanas komisija pārbauda saņemto informāciju, t.sk. lūdzot to precizēt vai papildināt pēc nepieciešamības, un pieņem lēmumu par licences izsniegšanu vai atteikumu izsniegt licenci.

Ja kapitālsabiedrība vairs neatbilst minētājām prasībām, jau izsniegtā licence tiek anulēta. Ja kapitālsabiedrība vēlas mainīt pārvaldes institūcijas pārstāvi, prokūristu vai dalībnieku, kurš pretendē uz būtisku līdzdalību kapitālsabiedrībā, tad kapitālsabiedrībai atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 52. un 53. punkta prasībām pirms attiecīgās maiņas izdarīšanas jāsaskaņo šī maiņa ar Latvijas Bankas licencēšanas komisiju.

Tabula Nr. 7

Lēmumi par kapitālsabiedrības izpildinstitūcijas pārstāvju un dalībnieku maiņu vai iecelšanu pa gadiem

	2017	2018	2019
skaits	1	2	8

Pieaugumu 2019. gadā noteica viena izpildinstitūcijas pārstāvja saskaņošana vairākās saistītās kapitālsabiedrībās.

Latvijas Bankas izsniegto licenču apturēšanas un anulēšanas kārtība regulēta Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 56. – 60. punktā.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 56. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisija pieņem lēmumu uz laiku līdz sešiem mēnešiem aizliegt kapitālsabiedrībai veikt ārvalstu valūtu pirkšanu un pārdošanu, apturot ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietas licences vai visu licenču darbību, savukārt minēto noteikumu 57. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisijai ir iespēja noteikt minēto ierobežojumu.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 59. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisija pieņem lēmumu par licences vai visu licenču anulēšanu, savukārt minēto noteikumu 60. punkts paredz gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisijai ir tiesības lemt par ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietas licences vai visu licenču anulēšanu, t.sk. ja kapitālsabiedrība neievēro Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36, *Euro* ieviešanas kārtības likuma un citu normatīvo aktu prasības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas, patērētāju tiesību aizsardzības, komercdarbības un fizisko personu datu apstrādes jomā.

Izsniegto un anulēto licenču skaits pa gadiem

	2017	2018	2019
Izsniegtās licences	0	1	2
Anulētas licences	4	5	3
t.sk. pēc kapitālsabiedrības lūguma	-	1	2
t.sk. licences termiņa beigās	2	1	-
t.sk. par normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā	2	3	1

2019. gadā tika izsniegta licence vienai kapitālsabiedrībai, kurai tā bija pirmā licence (iepriekš jauna kapitālsabiedrība tirgū ienāca 2015. gadā). Otra licence ir izsniegta esošajam tirgus dalībniekam paplašinot savu darbību. Pārskata periodā nav bijuši gadījumi, kad būtu atteikta licences saņemšana.

2019. gadā tika anulēta viena licence par normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā. Salīdzinoši, 2018. gadā licences anulētas kapitālsabiedrībai neatsākot darbību sešu mēnešu laikā kopš licences darbības pārtraukšanas.

Licenču izsniegšanu un Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību darbības kontroli nodrošina Latvijas Bankas licencēšanas komisija, kuras sastāvā ir pieci komisijas locekļi. Pārbaudes kapitālsabiedrībās veic gan Latvijas Bankas licencēšanas komisijas locekļi, gan citas Latvijas Bankas pilnvarotās personas (kopskaitā 16 darbinieki). Latvijas Bankas valdes priekšsēdētājs var nozīmēt papildus citus darbiniekus pārbaužu veikšanai, ja tas nepieciešams pārbaudes ievērojamā apjoma dēļ, vai arī, ja pārbaudes veikšanai ir nepieciešamas padziļinātas zināšanas kādā no jomām.

Latvijas Banka līdz šim veiksmīgi ir īstenojusi starptautisko sadarbību ar *Estonian Financial Intelligence Unit*, veicot kapitālsabiedrību pārbaudes par Igaunijas uzņēmumu, to izpildinstitūciju un dalībnieku sodāmību par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasību pārkāpumiem.

Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36 šobrīd paredz kapitālsabiedrību patieso labuma guvēju, dalībnieku un pārvaldes institūciju locekļu nevainojamas reputācijas daļēju pārbaudi, izvērtējot minēto personu administratīvo un kriminālo sodāmību. Vienlaikus šie Latvijas Bankas noteikumi neparedz patiesā labuma guvēja līdzekļu avota un labklājības izcelsmes noskaidrošanu. Līdz ar to kapitālsabiedrību darbības uzsākšanas un kontroles risks ir vērtējams kā vidējs. Neskatoties uz to, ka Latvijas Banka iegūst informāciju par kapitālsabiedrību dalībniekiem un pārvaldes institūciju pārstāvjiem, ievainojamība ir saskatāma patiesā labuma guvēju līdzekļu izcelsmes nenoskaidrošanā. Neskatoties uz to, ka darbības uzsākšanai ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas jomā nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi darbības vietas labiekārtošanai, jāņem vērā, ka ir nepieciešams iegādāties licenci un nodrošināt pietiekošus skaidrās naudas apjomus dažādās ārvalstu valūtās darbības nodrošināšanai. Vienlaikus ir jāņem vērā arī apstākļi, ka noziedznieki var izmantot ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrības kā aizsegu savai darbībai. Neskatoties uz

to, ka novērota tirgus kopējā apjoma samazināšanās, Latvijas Bankai būtu jāuzsāk kapitālsabiedrību patieso labuma guvēju un to līdzekļu avotu un labklājības izcelsmes noskaidrošana.

V. Uzraudzības darbību efektivitāte

Kapitālsabiedrību, kuras veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, uzraudzību atbilstoši likuma "Par Latvijas Banku" 11. pantam veic Latvijas Banka. Saskaņā ar minētā likuma 10. pantu Latvijas Banka ir tiesīga pārbaudīt tās apstiprināto noteikumu un normatīvo norādījumu izpildi. Pārbaudes Latvijas Bankas uzdevumā veic pilnvarotas personas.

Latvijas Bankas uzraudzības un kontroles funkcijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā regulē NILLTPFNL, savukārt sankciju izpildes jomā – Sankciju likums.

Latvijas Bankas pienākumos ietilpst:

- saskaņā ar tās izstrādāto metodiku veikt regulāras pārbaudes, lai izvērtētu, kā NILLTPFNL un Sankciju likuma izpratnē Latvijas Bankas uzraudzībā esošie subjekti izpilda šo likumu prasības, un, konstatējot pārkāpumus, lemt par pārbaudes akta sastādīšanu un sankciju piemērošanu;
- piemērot vai ierosināt, lai citas kompetentās institūcijas piemēro normatīvajos aktos noteiktās sankcijas par normatīvo aktu pārkāpumiem, un kontrolēt šo pārkāpumu novēršanas pasākumus.

Latvijas Bankai ir tiesības apmeklēt kontrolējamajām kapitālsabiedrībām piederošās vai to lietošanā esošās telpas un veikt tajās pārbaudes un pieprasīt informāciju, kas saistīta ar NILLTPFNL un Sankciju likuma prasību izpildi. Papildus minētajam kontroles pasākumu veikšanas kārtību regulē Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 91. un 92. punkts nosaka, ka pārbaudes tiek veiktas bez iepriekšēja brīdinājuma un saskaņošanas. Pārbaudes var veikt kapitālsabiedrības juridiskajā adresē, ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietā vai attālināti, pārbaudot kapitālsabiedrības iesniegtos dokumentus. Latvijas Bankas pilnvarotajām personām ir tiesības pieprasīt jebkurus dokumentus vai informāciju, kas saistīta ar kapitālsabiedrības ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas darbību, un kapitālsabiedrībai ir pienākums sniegt Latvijas Bankas pilnvarotajām personām pieprasītos dokumentus un informāciju.

Atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 93. punktam Latvijas Banka pēc savas iniciatīvas vai atbilstoši lūgumam veic informācijas apmaiņu ar citām uzraudzības un kontroles institūcijām Latvijas Republikā vai ārvalstīs, lai nodrošinātu licencēšanas mērķa sasniegšanu un samazinātu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas iespējas. Līdz šim Latvijas Banka ir sadarbojusies ar vairākām Latvijas un ārvalstu institūcijām.

Pārbaudes kapitālsabiedrībās tiek veiktas atbilstoši Latvijas Bankas valdes apstiprinātajai kārtībai par kapitālsabiedrību, kuras saņēmušas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai vai iesniegušas iesniegumu jaunas licences saņemšanai vai licences pārreģistrēšanai, pārbaužu veikšanu (iekšējais normatīvais akts).

Pārbaudes tiek veiktas atbilstoši Latvijas Bankas licencēšanas komisijas apstiprinātajam pārbaudīšanas plānam. Kapitālsabiedrību darbības atbilstības pārbaudes plānu sagatavo tā, lai katrā licencētajā ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrībā pārbaude tiktu veikta ne retāk kā vienu reizi četros gados, kā arī ievērojot Latvijas Bankas licencēšanas komisijas apstiprinātās kapitālsabiedrību darbības risku novērtējuma matricas rezultātu, kurā, cita starpā, ņem vērā šādus faktorus:

- kapitālsabiedrības tirgus daļu;
- kapitālsabiedrību darbījumu apjoma pārmaiņas;
- kapitālsabiedrības iepriekšējās pārbaudēs konstatētos pārkāpumus;
- anonīmi veikto darbījumu īpatsvaru;
- citas pazīmes, kas var liecināt par iespējamu normatīvo aktu prasību neievērošanu.

Papildus plānotajām darbības atbilstības pārbaudēm tiek veiktas arī pārbaudes Latvijas Bankas licencēšanas komisijas uzdevumā, t.sk. ja saņemta privātpersonas sūdzība vai cita informācija par pārkāpumiem kapitālsabiedrības darbībā, kā arī pamatojoties uz tēmas (jomas) aktualitāti (jaunu normatīvo aktu prasību ieviešana, konstatēto normatīvo aktu pārkāpumu raksturs un skaits, informācija plašsaziņas līdzekļos u.c.) vai kontroles ietvaros veicot uz risku novērtējumu balstītus pasākumus, konstatētas pazīmes, kas liecina par iespējamiem ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu regulējošajos normatīvajos aktos noteikto prasību pārkāpumiem.

Darbības atbilstības pārbaude tiek veikta, lai novērtētu kapitālsabiedrības darbības atbilstību ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu regulējošo normatīvo aktu un normatīvo aktu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā prasībām. Darbības atbilstības pārbaude tiek veikta gan klātienē, gan neklātienē.

Pārbaudes tvērums un pārbaudāmās jomas nav iepriekš definētas, līdz ar to pirms katras darbības atbilstības pārbaudes uzsākšanas Latvijas Bankas licencēšanas komisija apstiprina attiecīgās pārbaudes plānu, nosakot pārbaudes veidu, pārbaudē veicamos uzdevumus un to apjomu atbilstoši katras kapitālsabiedrības risku līmenim.

Darbības atbilstības pārbaudes ar pielāgojamu tvērumu atbilstoši kapitālsabiedrības pastāvošajam risku līmenim tika ieviestas 2019. gada sākumā. Tas nozīmēja, ka kopējais pārbaudīšanas skaits samazinās, bet pārbaudes ir kļuvušas laikietilpīgākas un padziļinātākas, t.sk. lielāku uzsvāru liekot tieši uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes prasību pārbaudi.

Latvijas Banka regulāri no kapitālsabiedrībām saņem informāciju par veikto darbījumu apjomu ārvalstu valūtā un *euro* izteiksmē. Informācija par veikto darbījumu skaitu, klientu skaitu un cita – darbījumus un klientus sīkāk raksturojoša informācija – tiek iegūta reizi ceturksnī.

Pārbaudes veicēji par pārbaudes veikšanu sastāda pārbaudes aktu. Pārbaudes laikā var fotografēt un fotouzņēmumus pievienot pārbaudes aktam. Pārbaudi veic vismaz divi Latvijas Bankas darbinieki. Pārbaudes rezultātus apstiprina un nepieciešamības gadījumā kapitālsabiedrību pie atbildības sauc Latvijas Bankas licencēšanas komisija.

Statistiskā informācija par veikto pārbaudīšanas skaitu atspoguļota tabulā Nr. 9.

Kapitālsabiedrībās veiktās pārbaudes

	2017	2018	2019
Licencēto kapitālsabiedrību (vietu) skaits	39 (70)	36 (66)	34 (64)
Standarta pārbažu skaits	25	23	3
Padziļināto pārbažu skaits	3	3	-
Attālināto pārbažu skaits	8	17	1
Klātienes darbības atbilstības pārbaudes	-	-	12
Attālinātās darbības atbilstības pārbaudes	-	-	-
Tematiskās pārbaudes	-	-	2

Moneyval komiteja savā 2018. gada novērtēšanas ziņojumā par Latvijas Republiku atzinusi, ka Latvijas Banka nodrošina efektīvu kontroli pār kapitālsabiedrībām, kuras veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu⁶. Latvijas Banka lielākoties veic klātienes pārbaudes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas darbības jomā ar salīdzinošu plašu tvērumu, kas nozīmē, ka tās ir laikietilpīgas arī zemāka riska kapitālsabiedrībām.

VI. Sodū piemērošana par pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomās

Likuma "Par Latvijas Banku" 11. pants nosaka, ka Latvijas Banka ir tiesīga anulēt licenci, ja kapitālsabiedrība pārkāpj normatīvo aktu prasības.

NILLTPFNL 77. un 78. pants nosaka, ka Latvijas Banka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā ir tiesīga piemērot sodu atbildīgajai personai līdz 10% no kapitālsabiedrības apgrozījuma vai līdz 5 000 000 *euro*. Latvijas Bankas valde 2019. gada 12. septembrī ir izdevusi ieteikumus Nr. 1584/5 "Ieteikumi (vadlīnijas) administratīvo sankciju par normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankciju riska pārvaldīšanas jomā noteikšanai".

Kapitālsabiedrību aptaujas dati liecina, ka visas kapitālsabiedrības uzskata, ka soda veidi un to apmēri ir pietiekami un attur no noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem.

Latvijas Bankas licencēšanas komisijas piemēroto administratīvo sankciju statistika apkopota tabulā Nr. 10.

⁶ *Moneyval*. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas pasākumi Latvija. Piektās kārtas savstarpējais novērtējuma ziņojums. Publicēts 2018. gada jūlijā; IO.3 sadaļas galvenie secinājumi, skat. 107. un 108. lpp. Pieejams: https://fid.gov.lv/images/Downloads/useful/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf

Tabula Nr. 10

Latvijas Bankas licencēšanas komisijas piemērotās administratīvās sankcijas

	2017	2018	2019
Pabeigto pārbaužu skaits	25	40	10
Pārkāpumi saistīti ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo prasību izpildi	10	14	7
Rakstisks brīdinājums	8	10	0
Licences anulēšana	1	0	1
Soda nauda kapitālsabiedrībai	0	4	6
Kopējais sodu apmērs EUR	-	5 257	8 850
Soda nauda izpildinstitūcijas pārstāvim	0	1	0
Cits sods atbildīgajai personai	0	1	0

Latvijas Bankas licencēšanas komisijas biežāk konstatētie pārkāpumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo prasību ievērošanas jomā apkopoti tabulā Nr. 11.

Tabula Nr. 11

Latvijas Bankas licencēšanas komisijas biežāk konstatētie pārkāpumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo prasību ievērošanas jomā

2017	2018	2019
Nepilnīgas zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasībām	Nepilnīgas zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasībām	Nepilnīgas zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasībām
Iekšējās kontroles sistēmas dokumentā noteiktās kārtības pārkāpumi: ▪ nepilnības klientu identifikācijā; ▪ kavēta ziņojumu iesniegšana Finanšu izlūkošanas dienestam	Iekšējās kontroles sistēmas dokumentā noteiktās kārtības pārkāpumi: ▪ nepilnības klientu izpētē; ▪ kavēta ziņojumu iesniegšana Finanšu izlūkošanas dienestam	Iekšējās kontroles sistēmas dokumentā noteiktās kārtības pārkāpumi: ▪ trūkumi iekšējās kontroles sistēmas dokumentu un procedūru izstrādē ▪ risku novērtējuma neatbilstība normatīvo aktu prasībām un kapitālsabiedrības faktiskajam risku līmenim ▪ nepilnības klientu izpētē un klientu veikto darījumu uzraudzībā
Iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes izvērtēšanas neveikšana pēc būtības	Iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes izvērtēšanas neveikšana pēc būtības	Iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes izvērtēšanas neveikšana pēc būtības

Neviens administratīvais akts par administratīvās sankcijas piemērošanu nav ticis apstrīdēts un Latvijas Banka nav noslēgusi nevienu administratīvo līgumu.

Latvijas Banka esošo tiesisko regulējumu uzskata par pietiekošu un efektīvu.

VII. Kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmu darbības efektivitāte

NILLTPFNL 6. pants un Sankciju likuma 13.¹ pants nosaka, ka kapitālsabiedrības atbilstoši savam darbības veidam veic un dokumentē noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas un starptautisko un nacionālo sankciju risku novērtējumu, lai noskaidrotu, novērtētu, izprastu un pārvaldītu savai darbībai un klientiem piemītošo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas un sankciju riskus, un, pamatojoties uz šo novērtējumu, izveido iekšējās kontroles sistēmu, tai skaitā izstrādājot un dokumentējot attiecīgas politikas un procedūras, kuras apstiprina kapitālsabiedrības valde, ja tā ir iecelta, vai kapitālsabiedrības augstākā pārvaldes institūcija.

Visas kapitālsabiedrības ir veikušas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas risku novērtējumu, kas ir iesniegti Latvijas Bankā un tiek izvērtēti uzraudzības darbību ietvaros. 2019. gadā, pārbaudot sešu kapitālsabiedrību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas riska novērtējuma dokumentus, visos tika konstatētas nepilnības. 2019. gada beigās daļa kapitālsabiedrību nebija pārskatījušas savus 2017. gada nogalē vai 2018. gada sākumā veiktos risku novērtējumus, neskatoties uz to, ka NILLTPFNL ir papildināts ar proliferācijas finansēšanas novēršanas prasībām un kapitālsabiedrības ir kļuvušas par uzraugāmiem subjektiem Sankciju likuma izpratnē.

Atbilstoši NILLTPFNL 8. pantam kapitālsabiedrībām regulāri atbilstoši piemītošajiem riskiem, bet ne retāk kā reizi trijos gados jāveic noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas risku novērtējuma pārskatīšana un aktualizēšana. Kapitālsabiedrībai regulāri, bet ne retāk kā reizi 18 mēnešos dokumentējot ir jāizvērtē iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitāte, tai skaitā pārskatot un aktualizējot ar klientu, tā rezidences (reģistrācijas) valsti, klienta saimniecisko vai personisko darbību, izmantotajiem pakalpojumiem un produktiem un to piegādes kanāliem, kā arī ar veiktajiem darījumiem saistīto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas risku novērtējumu un, ja nepieciešams, jāveic pasākumi iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes uzlabošanai, tai skaitā jāpārskata un jāprecizē noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas politikas un procedūras.

Kapitālsabiedrībai ir jāveic risku novērtējums un pasākumi iekšējās kontroles sistēmas uzlabošanai arī tad, ja kapitālsabiedrība plāno veikt izmaiņas savas darbības procesos, pārvaldības struktūrā, sniegtajos pakalpojumos un produktos un to piegādes kanālos, klientu bāzē vai darbības ģeogrāfiskajos reģionos, kā arī pirms jaunu tehnoloģiju vai pakalpojumu ieviešanas.

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšana un pārdošana Latvijā ir diezgan statisks tirgus, kurā jaunas tehnoloģijas īsti vēl nav ieviestas. Neskatoties uz to, Latvijas Banka kontroles pasākumu ietvaros bieži konstatē, ka kapitālsabiedrībām nav izpratnes par iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu. Latvijas Banka nav izdevusi detalizētas vadlīnijas, pēc kurām veikt iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu, bet praksē saskaras ar apstākli, ka kapitālsabiedrības ar iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu saprot pārbaudi vai NILLTPFNL un Latvijas Bankas noteikumu Nr. 176 normas formāli ir iekļautas

iekšējās kontroles sistēmas dokumentā, nevērtējot, vai ikdienas darbā tās ir praktiski īstenojamas un vai tās sasniedz savu mērķi.

Latvijas Banka kontroles pasākumu ietvaros bieži konstatē nepilnības kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmas dokumentos, jo tie nav sagatavoti atbilstoši kapitālsabiedrības riska līmenim vai ir sagatavoti pavirši. Praksē nereti tiek konstatēts, ka kapitālsabiedrībā NILLTPFNL un Latvijas Bankas noteikumu Nr. 176 prasības tiek ievērotas, vienlaikus neievērojot iekšējās kontroles sistēmas dokumentā detalizētāk noteikto minēto normatīvo aktu izpildes kārtību, piemēram, darbinieku apmācības ir veiktas un reģistrētas, bet ne tādā veidā un formā, kā tas paredzēts iekšējās kontroles sistēmas dokumentā.

2019. gadā visās Latvijas Bankas pabeigtajās pārbaudēs, kuras kapitālsabiedrībās ir veiktas atbilstoši 2019. gada sākumā ieviestajam darbības atbilstības pārbaudē ar pielāgojumu tvērumu modelim, ir konstatēti pārkāpumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā. Pārbaudžu rezultāti norāda uz kapitālsabiedrību vājo izpratni noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomu regulējošo normatīvo aktu prasību veiksmīgā ieviešanā un izpildē, jo pārbaudžu ietvaros pārbaudot iekšējās kontroles sistēmas dokumentus un riska novērtējumus, visos gadījumos tika atklātas nepilnības un neatbilstības normatīvo aktu prasībām, kā arī vairumā gadījumu pārbaudīto kapitālsabiedrību darbinieku zināšanu līmenis par spēkā esošajām normatīvo aktu prasībām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā tika novērtēts kā zems un neatbilstošs amata pienākumu sekmīgai izpildei bez papildu apmācībām konkrētajos jautājumos.

NILLTPFNL 10. pants nosaka kapitālsabiedrības pienākumu iecelt vienu vai vairākus darbiniekus, tai skaitā no augstākās vadības, kas ir tiesīgi pieņemt lēmumus un ir tieši atbildīgi par likuma prasību ievērošanu un par to, lai tiek nodrošināta informācijas apmaiņa ar attiecīgo uzraudzības un kontroles institūciju. Papildus minētā likuma 10. pants paredz, ka vismaz vienai no minētajām personām ir jābūt no augstākās vadības. Ņemot vērā, ka kapitālsabiedrībās, atskaitot kasierus bieži vien strādā tikai viens vai divi darbinieki, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas uzraudzības un vadības jeb peļņas gūšanas balansēšanu veic viena un tā pati persona, kura ir tieši ieinteresēta peļņas palielināšanā.

Latvijas Bankas novērojumi liecina, ka iekšējās kontroles sistēmas dokumentu kvalitāte un iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitāte korelē ar kapitālsabiedrības izmēru un darījumu, kuros veikta klienta izpēte, īpatsvaru. Minētais norāda uz to, ka, jo vairāk iekšējās kontroles sistēmas dokuments tiek ikdienas darbā izmantots, jo labāk kapitālsabiedrības darbinieki pārzina tā (un attiecīgi arī uz jomu attiecināmo ārējo normatīvo aktu) normas. Vairumā nelielo kapitālsabiedrību klienta izpēte tiek veikta tik reti, ka kapitālsabiedrības darbiniekiem objektīvi nav nostiprinājušās prasmes tās veikšanā, ja šāda nepieciešamība rodas.

VIII. Uzraudzības un ziņošanas par aizdomīgiem darījumiem efektivitāte

Atbilstoši NILLTPFNL 11. pantam kapitālsabiedrībai jāveic klienta izpēte gadījumos, kad darījums vai vairāku šķietami saistītu darījumu kopējā summa pārsniedz 1500 *euro*.

Tāpat, atbilstoši NILLTPFNL 20. pantam kapitālsabiedrībai jāveic klientu un to veikto darījumu uzraudzība, īpašu uzmanību pievēršot:

- klientam netipiski liels darījums, sarežģīts darījums vai šķietami savstarpēji saistīti darījumi vai darījums, kuram šķietami nav ekonomiska vai nepārprotami tiesiska mērķa;
- darījumam, kurā piedalās personas no augsta riska trešajām valstīm.

Attiecībā uz klientu veikto darījumu uzraudzību Latvijas Bankas noteikumu Nr. 176 51. – 57. punkts paredz, ka kapitālsabiedrībai ir jānodrošina klientu veikto darījumu pastāvīga uzraudzība, t.sk. to atbilstoši dokumentējot.

Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros regulāri tiek konstatēts, ka kapitālsabiedrības piemēro normatīvo aktu prasības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas jomā formāli, bieži neievērojot iekšējās kontroles sistēmas dokumentos noteiktās procedūras, attiecībā uz klientu veikto darījumu uzraudzības veikšanas regularitāti un dokumentēšanas kārtību. Turklāt šādi pārkāpumi, galvenokārt, ir mazākajās kapitālsabiedrībās ar salīdzinoši mazu darījumu, kuros veikta klienta izpēte, skaitu, kā rezultātā kapitālsabiedrībai nav darījumu, ko uzraudzīt, un kapitālsabiedrībās, kuras neizmanto informācijas sistēmas uzraudzības rīkus.

Par problēmām, kas saistītas ar aizdomīgu darījumu konstatēšanu un ziņošanu par tiem, liecina Finanšu izlūkošanas dienesta sniegtā informācija par Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību sniegtajiem ziņojumiem par neparastiem un aizdomīgiem darījumiem (tabula Nr. 12).

Tabula Nr. 12

Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību Finanšu izlūkošanas dienestam iesniegtie ziņojumi par neparastiem un aizdomīgiem darījumiem

	2017	2018	2019
Ziņojumu skaits par neparastiem darījumiem un sliekšņa deklarāciju skaits	1203	1972	1998
Ziņojumu skaits par aizdomīgiem darījumiem	179	12	32

Lai arī 2018. gadā ir novērojams iesniegto ziņojumu par neparastiem darījumiem skaita pieaugums, ir jāņem vērā, ka darījuma summas robeža, kad darījums uzskatāms par neparastu, 2017. gadā bija 8 000 *euro*, bet 2018. gadā tā tika samazināta uz 5 000 *euro*, līdz ar to nav iespējams objektīvi vērtēt iesniegto ziņojumu skaita izmaiņu iemeslus.

Vienlaikus konstatējams, ka Finanšu izlūkošanas dienestam iesniegto ziņojumu par aizdomīgiem darījumiem skaits ir salīdzinoši niecīgs, kas liecina, ka kapitālsabiedrības nefiksē aizdomīgus darījumus, kā arī, iespējams, par potenciāli aizdomīgiem darījumiem, kura summa sasniedz robežu, kad darījums atzīstams par neparastu, tiek iesniegts ziņojums kā par neparastu darījumu, nesniedzot informāciju par darījuma iespējamo aizdomīgumu. Turklāt ziņojumus par aizdomīgiem darījumiem pēdējo triju gadu laikā Finanšu izlūkošanas dienestam faktiski ir iesniegušas tikai dažas kapitālsabiedrības. Vairums kapitālsabiedrību šāda veida ziņojumus Finanšu izlūkošanas dienestam nav iesniegušas nevienā gadījumā. 2018. un 2019. gadā ziņojumus par aizdomīgiem darījumiem Finanšu izlūkošanas dienestam ir iesniegušas tikai trīs kapitālsabiedrības.

Kontroles pasākumu ietvaros Latvijas Banka, atskaitot pārkāpumus ziņojumu iesniegšanas termiņos, nav konstatējusi cita veida būtiskus pārkāpumus ziņojumu iesniegšanā Finanšu izlūkošanas dienestam.

IX. Informācijas par patiesā labuma guvēju pieejamība

Atbilstoši NILLTPFNL prasībām kapitālsabiedrībām, veicot klienta izpēti, ir pienākums noskaidrot klienta patieso labuma guvēju.

Pēc Latvijas Bankas rīcībā esošas informācijas tikai četras no kapitālsabiedrībām veic darījumus ar juridiskām personām. Vienlaikus iespēju veikt darījumus ar juridiskām personām savos iekšējās kontroles sistēmas dokumentos ir paredzējušas visas kapitālsabiedrības.

Kapitālsabiedrība, balstoties uz klienta riska izvērtējumu, veic nepieciešamos pasākumus, lai pārliecinātos, ka sākotnēji noskaidrotais patiesais labuma guvējs ir klienta patiesais labuma guvējs.

Kapitālsabiedrības, kuras apkalpo juridiskās personas, galvenokārt izmanto Uzņēmumu reģistrā pieejamos datus patiesā labuma guvēja noskaidrošanai. Tikai viena kapitālsabiedrība sadarbojas ar juridiskajām personām no citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, t.sk. veicot pasākumus patiesā labuma guvēja noskaidrošanai.

Atbilstoši Latvijas Bankā iesniegtajiem kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmas dokumentiem kapitālsabiedrības ir noteikušas klientu izpēti kārtību, t.sk. patieso labuma guvēju noskaidrošanas kārtību. Atbilstoši kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmas dokumentiem kapitālsabiedrības, veicot klienta izpēti, noskaidro patieso labuma guvēju, lūdzot klientam rakstiski apliecināt, vai klients veic darījumu savās vai citas personas kā patiesā labuma guvēja interesēs. Juridisko personu patieso labuma guvēju noskaidro, veicot juridiskās personas izpēti un noskaidrojot patieso labuma guvēju ar publiski pieejamo valsts un privāto informācijas sistēmu palīdzību.

Vienlaikus konstatējams, ka kapitālsabiedrībām trūkst iespēju pārliecināties par klientu sniegtās informācijas par patiesajiem labuma guvējiem atbilstību objektīvajiem apstākļiem, it īpaši attiecībā uz fiziskajām personām, gan rezidentiem, gan nerezidentiem, jo valsts informācijas sistēmas, kas satur fizisko personu identifikācijas datus un informāciju par fizisko personu sodāmību (administratīvo un kriminālo) nav publiski pieejamas. Turklāt Latvijas Bankas licencētajām kapitālsabiedrībām atšķirībā, piemēram, no kredītiestādēm, nav tiesību pieprasīt informāciju no Iedzīvotāju reģistra, Valsts ieņēmumu dienesta datu bāzēm, Sodū reģistra utt. Vienlaikus Latvijas Bankas licencētajām kapitālsabiedrībām trūkst iespēju pārliecināties par klientu sniegtās informācijas par patiesajiem labuma guvējiem patiesumu attiecībā uz juridiskajām personām, kas ir reģistrētas ārvalstīs.

X. Kapitālsabiedrību personāla godīgums/ētiskums un zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildi

2019. gada beigās ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgū darbojās 34 kapitālsabiedrības. Atbilstoši Latvijas Bankas datiem 2019. gada beigās tikai piecās no kapitālsabiedrībām bija vairāk kā 10 darbinieki (tabula Nr. 13).

Tabula Nr. 13

Nodarbināto skaits kapitālsabiedrībās, kas nodarbojas ar ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu

Darbinieku skaits	2017	2018	2019
1-4 darbinieki	16	16	12
5-10 darbinieki	11	11	17
11 vai vairāk darbinieki	5	5	5

Darbinieku zināšanu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes prasībām trūkums ir viens no biežāk sastopamajiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes prasību pārkāpumiem kapitālsabiedrību darbībā. NRA ietvertā informācija liecina, ka kapitālsabiedrības, kuras darbojas valūtas maiņas sektorā, ir iesaistītas vismaz piecos ierosinātos kriminālprocesos. Vienlaikus nav pieejama informācija, ka pret kādu no kapitālsabiedrību, kas darbojās 2019. gada beigās, darbiniekiem būtu uzsākts kāds kriminālprocess vai bijis notiesājošs spriedums.

Ārvalstu valūtu skaidras naudas pirkšana un pārdošana ir komercdarbības veids, kurā dominē skaidras naudas intensīva izmantošana. Kā jau iepriekš minēts, gandrīz 80% no darījumu apjoma ir ar anonīmiem klientiem. Šāda darījumu struktūra rada iespējas negodprātīgām kapitālsabiedrībām to izmantot apzināti slēpjot līdzekļu izcelsmi, vai veicot neregistrētu darbību. Uz minēto netieši norāda arī kapitālsabiedrību darbības rādītāji, kas norāda, ka apmēram pusei kapitālsabiedrību neto apgrozījums ir mazāks par 50,000 EUR (tabula Nr. 14) un vēl jo vairāk, vērtējot apgrozāmo līdzekļu kustību (neto apgrozījums pret tekošā gada beigu apgrozāmo līdzekļu atlikumu) divas trešdaļas kapitālsabiedrību neapgroza šos līdzekļus pat vienreiz un tikai trīs kapitālsabiedrības nodrošina šo līdzekļu apgrozību 2.5 reizes vai vairāk (tabula Nr. 15)

Tabula Nr. 14

Kapitālsabiedrību gada neto apgrozījums

Neto apgrozījums	2016	2017	2018
Līdz 10,000 EUR	3	4	4
No 10,000 līdz 50,000 EUR	15	13	12
No 50,000 līdz 250,000 EUR	11	12	13
250,000 EUR un vairāk	4	5	5

Tabula Nr. 15

Kapitālsabiedrību apgrozāmo līdzekļu kustības koeficients

Koeficients	2016	2017	2018
Līdz 0.2	6	4	4
No 0.2 līdz 0.5	11	11	8
No 0.5 līdz 1.0	8	9	11
No 1.0 līdz 2.5	5	7	8
2.5 vai lielāks	3	3	3

Atbilstoši kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem faktiski visās kapitālsabiedrībās pastāv darbinieku atlases kritēriji, t.sk. vērtējot darbinieku sodāmību. Kapitālsabiedrības uzskata, ka to darbinieki ir lojāli un neiesaistās kriminālās darbībās. Apmēram pusei kapitālsabiedrību ir paredzēti formāli disciplinārsodi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas procedūru pārkāpšanu, bet arī citos gadījumos vadība tos var piemērot pēc saviem ieskatiem. Kopumā pēdējo triju gadu laikā tikai piecas kapitālsabiedrības ir piemērojušas disciplinārsodus saviem darbiniekiem t.sk. divos gadījumos arī kapitālsabiedrībās, kurās šādi sodi nav formāli paredzēti.

Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros un atbilstoši atsevišķu kapitālsabiedrību sniegtajai informācijai secināts, ka vairākās kapitālsabiedrībās darbinieku atlases kritēriji un to darba atalgojums ir zems. Vienlaikus trūkstot darbiniekiem, kā rezultātā kapitālsabiedrības darbojas ar tiem darbiniekiem, kas tām ir pieejami, un rezultāts ir salīdzinoši zema kvalifikācija. Tas gan nav attiecināms uz lielākajām kapitālsabiedrībām, kuru darbinieki ir ar salīdzinoši labu kvalifikāciju.

Kapitālsabiedrību darbinieku skaitu galvenokārt veido kasieri. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas prasību izpildes uzraudzības funkciju kapitālsabiedrībās lielākoties īsteno valdes loceklis (bieži vien vienīgais valdes loceklis un īpašnieks) vai kāds cits kapitālsabiedrības darbinieks amatu savienošanas kārtībā. Ņemot vērā zemu tādu darījumu īpatsvaru, kuros tiek veikta klienta izpēte, kapitālsabiedrības nosaka, ka klientu izpētes rezultātus atzīst par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas prasību izpildei kapitālsabiedrībā atbildīgā persona, tādējādi dodot iespēju nodarbināt mazāk kvalificētus darbiniekus. Šādā situācijā nav iespējams nodrošināt neatkarīgu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas uzraudzības funkciju un faktiski nav iespējama arī anonīma ziņošana par pārkāpumiem kapitālsabiedrības darbā. Tajā pašā laikā, atbilstoši kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem, šādu sistēmu formāli ir ieviesušas vairākas kapitālsabiedrības, ne tikai lielākās. Latvijas Banka ir ieviesusi iespēju saņemt trauksmes cēlāja ziņojumus, t.sk., par kapitālsabiedrību darbu. Ziņojumu iesniegšana nav anonīma, bet Latvijas Banka nodrošina ziņojuma iesniedzēja anonimitāti un aizsardzību.

Latvijas Banka regulāri, pieaicinot atbildīgo iestāžu pārstāvjus no Finanšu izlūkošanas dienesta, VDD un Valsts ieņēmumu dienesta, rīko izglītojošos seminārus par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jautājumiem kapitālsabiedrību darbiniekiem, kas norīkoti par atbildīgajām personām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā. Semināri rīkoti 2017., 2018. un 2019. gadā. Semināros parasti piedalās visu licencēto kapitālsabiedrību atbildīgie darbinieki. Semināru ietvaros Latvijas Bankas licencēšanas komisija sniedz informāciju par aktualitātēm noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā, kā arī informē par kontroles pasākumu ietvaros konstatētajiem pārkāpumiem, izskaidro pārkāpumu pieļaušanas iemeslus un sniedz rekomendācijas, kā novērst konstatētos pārkāpumus un nepieļaut to atkārtosanos.

Atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 176 81. un 82. punktam kapitālsabiedrībām ir jānodrošina obligātas jauno darbinieku mācības iekšējās kontroles sistēmas jautājumos, kā arī regulāras, vismaz reizi gadā, patstāvīgo darbinieku mācības

noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jautājumos. Atbilstoši kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem, kapitālsabiedrības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jautājumiem veic vienu vai divas apmācības gadā un tikai četras kapitālsabiedrības regulāri veic vairāk par divām apmācībām gadā. Kapitālsabiedrību pārstāvji reti apmeklē ārējās apmācības, vienlaikus priekšroku dodot Latvijas Bankas organizētajiem semināriem, un tajos parasti tiek pārstāvēta lielākā daļa kapitālsabiedrību. Vienlaikus Nebanku finanšu pakalpojumu sniedzēju asociācija 2019. gada nogalē organizēja tirgus dalībniekiem apmācības, kurās piedalījās vairākas kapitālsabiedrības.

Neskatoties uz minēto, Latvijas Bankas licencēšanas komisijas apkopotie dati un novērojumi liecina par to, ka lielākā daļa licencēto kapitālsabiedrību darbinieku zināšanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomā kopumā ir nepietiekošas. Vienlaikus ir novērojami arī piemēri, kur šim jautājumam tiek pievērsta atbilstoša uzmanība, t.sk. atvēlot atbilstošus resursus. Nebanku finanšu pakalpojumu sniedzēju asociācijas iesaiste kapitālsabiedrību darbinieku apmācībās ir norāde par tirgus vēlmi uzlabot kopējo sektora atbilstību.

Kapitālsabiedrības, kurās ir maz tādu klientu, kuru darījumu apmērs sasniedz NILTPFNL noteikto obligātās izpētes sliekšni (un arī tajos gadījumos, kad sasniedz, tie ir gadījuma rakstura klienti, kuri neveic atkārtotus darījumus), lielākoties veic vienkāršotu klienta izpēti. Augstākminēto apstākļu rezultātā kapitālsabiedrības pie šāda scenārija nav ieinteresētas investēt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankcijās noteikto ierobežojumu izpildes jomas prasību pārzināšanā, jo tas rada papildus izmaksas un šīs zināšanas netiek pielietotas praksē. Šādā situācijā kapitālsabiedrības nav ieinteresētas izpildīt vairāk par minimālajām normatīvo aktu prasībām, tā rezultātā neuzturot pietiekamas zināšanas un kompetenci un radot būtisku ievainojamību.

XI. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risks

Ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā galvenokārt izceļami draudi, kas saistīti ar kontrabandas preču apriti, kur Latvija ir posms ceļā no austrumiem uz rietumiem un kuru rezultātā rodas nepieciešamība pēc ārvalstu valūtas konvertācijas, kā arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu virzība caur Latviju skaidrā naudā, visticamāk, virzienā no Austrumiem uz Rietumiem. Galvenā ievainojamība sektorā ir 97% anonīmi veiktie darījumi, kas nozīmē, ka lielākā daļa naudas plūsmas nav nekādā veidā izsekojama un kurā tādējādi var viegli tikt slēpt noziedzīgi iegūti līdzekļi. Produkta specifika – gadījuma rakstura darījumi, kur klientam ir ļoti viegli atteikties no darījuma turpināšanas, darījuma summu vēlāk sadalot un apmeklējot citus pakalpojuma sniedzējus – būtiski apgrūtina veikt pilnvērtīgu klienta izpēti un novērst iespējamo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju. Vēl jo vairāk, veicot klienta izpēti, kapitālsabiedrībām nav pieejama informācija par klienta vispārējo finansiālo stāvokli, kā piemēram, konta izraksti vai cita ienākumus apliecinoša informācija, par kuru būtu iespēja neatkarīgi pārlicināties, vienlaikus nodrošinot tūlītēju darījuma izpildi.

Sektors ir pietiekamā līmenī regulēts, t.sk. nosakot minimālās prasības un limitus klientu izpētei, tādējādi samazinot draudus. Darbības uzsākšana tiek regulēta, t.sk. Latvijas Bankai veicot arī esošo tirgus dalībnieku atbilstības pārbaudes. Latvijas Banka

veic pārbaudes visiem tirgus dalībniekiem un Latvijas Banka spēj atklāt pārkāpumus noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā un piemērot soda sankcijas. Minētais norāda uz darbojošos sistēmu.

Izvērtējot risku, ņemams vērā arī kapitālsabiedrību, kas veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, mērķis gūt peļņu, kas lielākoties prevalē pār mērķi nodrošināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasības. Uz to norāda Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros konstatētie attiecīgo normatīvo aktu pārkāpumi, iekšējās kontroles sistēmas dokumentu kvalitāte un iekšējās kontroles sistēmu darbības efektivitāte, kā arī kapitālsabiedrību personāls. Vienlaikus tās kapitālsabiedrības, kuru tirgus daļa ir lielāka kā pārējām, ir izveidojušas atbilstošas sistēmas un nodrošina atbilstošu iekšējās kontroles sistēmas kvalitāti.

Vidējais anonīmi veiktā darījuma apjoms ir tikai nedaudz virs 300 *euro*, kas ir samērojams ar summu, ko vairāku dienu ceļotājs vai uzņēmējs, kurš izvēlas norēķināties ar skaidru naudu, varētu vest līdzī ceļojumā. Ārvalstu valūtu skaidras naudas pirkšanas un pārdošanas daļa kopējā Latvijas finanšu sektorā ir neliela. Ņemot vērā minēto, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risks ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā uzskatāms par vidēji augstu.

XII. Terorisma finansēšanas risks

Latvijas terorisma finansēšanas risks ir novērtēts kā vidēji zems/vidējs⁷. Neskatoties uz identificētiem atsevišķiem gadījumiem, kur fiziska persona ir devusies piedalīties militārajā konfliktā vai radikalizējusies, t.sk. VDD ziņo par novērstu iekšzemē plānotu teroraktu 2018. gada nogalē⁸, kompetento iestāžu spēja uzraudzīt šos gadījumus tiek vērtēta kā pietiekama.

Izņemot augstākminēto gadījumu 2018. gada beigās, nav informācijas par terorisma gadījumiem vai mēģinājumiem veikt teroristiskas darbības Latvijā (t.sk. nav identificētas personas vai grupas, kuras varētu uzskatīt par teroristiskām). VDD vērtējumā minētais gadījums ir uzskatāms par atsevišķu incidentu, kas būtiski neietekmē kopējo vērtējumu.

Terorisms bieži tiek finansēts ar neliela apjoma naudas pārskaitījumiem, kuru izcelsme var būt legāla. Atskaitot publiskajos teroristu sarakstos iekļautās personas, informācija par saistītajām vai kompetento iestāžu redzes lokā esošajām personām nav pieejama, līdz ar to terorisma finansēšanas gadījumus, izņemot gadījumu, kur klients pats informē par saviem nodomiem, ir gandrīz neiespējami identificēt gadījuma rakstura darījumā, bez papildus riska informācijas. Būtiski ir arī ņemt vērā, ka starpvalstu terorisma finansēšanai būs nepieciešams pārvietot līdzekļus (pārskaitījuma veidā vai personīgi nogādājot) gala saņēmējam, kam valūtas maiņas darījums pats par sevi īsti nepalīdz. Līdz ar to var secināt, ka valūtas maiņa varētu tikt izmantota līdzekļu akumulācijas posmā, pirms tie tiek nodoti tālāk.

⁷ Nacionālais terorisma finansēšanas un proliferācijas finansēšanas risku ziņojums par 2017. – 2018. gadu (papildināts 2019. gada jūlijā). Pieejams:

https://fid.gov.lv/images/Downloads/useful/LV_TF_PF_zinojums_papildinats_2019.pdf

⁸ VDD 2019. gada pārskatā <https://vdd.gov.lv/lv/noderigi/gada-parskati/>

Ievainojamība terorisma finansēšanas jomā vērtējama analogi kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jomā, papildus vēl ņemot vērā, ka terorisma finansēšanai (visdrīzāk pašfinansēšanai) var tikt izmantoti legāli iegūti finanšu līdzekļi. Ņemot vērā minēto, terorisma finansēšanas risks ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā ir uzskatāms par vidēju.

XII. Proliferācijas finansēšanas risks

Latvijai atrodoties uz Eiropas Savienības robežas pastāv risks, ka tā var tikt izmantota, kā posms proliferācijā vai proliferācijas finansēšanā. Proliferācijas ierobežošanai galvenokārt tiek izmantotas stratēģiskās nozīmes un duālās nozīmes preču aprites kontrole. Klientu, juridisko personu, izpētei un darbības specifikai ir jāpievērš īpaša uzmanība veicot klientu izpēti. Tajā pašā laikā, vērtējot risku, ir jāņem vērā, ka valūtas maiņas sektorā juridisko personu īpatsvars darījumos ir neliels t.sk. daļēji to veido tirgus dalībnieku savstarpējie darījumi.

Atbilstoši VDD proliferācijas riska vērtējumā paustajai informācijai proliferācijas finansēšanai pamatā tiek izmantota formālā finansēšanas sistēma, kas norāda uz to, ka skaidrā nauda nav īpaši izplatīta proliferācijas finansēšanā. Ārvalstu valūtas skaidras naudas pirkšana un pārdošana ir klātienē darījums skaidrā naudā, kā rezultātā nenotiek naudas līdzekļu nodošana citai personai. Arī esošais klientu identifikācijas sliekšnis šobrīd ir atbilstošs, lai ierobežotu būtisku skaidras naudas summu apmaiņu bez tiešas kapitālsabiedrības iesaistes noziedzīgā nodarījumā. Ņemot vērā minēto, proliferācijas finansēšanas risks ir uzskatāms par zemu.

XIII. Sankciju risks

Sankciju izpildes pamatā ir klienta izpēte, lai pārliecinātos, ka klients nav sankcionēts. Neskatoties uz to, ka sankcijas pamatā tiek noteiktas turīgām personām ar mērķi pārtraukt to darbību attiecīgā jomā, tas nekādā veidā neizslēdz to iespējas veikt neliela apjoma ārvalstu valūtas skaidras naudas pirkšanas vai pārdošanas darījumu, kura veicējs paliktu anonīms. Šāds darījums, lai arī cik neliela apmēra, būtu uzskatāms par sankciju pārkāpumu. Klientam darbojoties sankcionētas personas labā, kapitālsabiedrībām ir tās pašas klientu izpētes problēmas, kas minētas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas riska novērtējumā, būtiski apgrūtinot iespēju identificēt klienta darbības sankcionētas personas labā.

Sankciju likums neparedz riskā balstītu pieeju, kas nozīmē, ka kapitālsabiedrībām ir jānodrošina sankciju izpilde. Uz 2019. gada beigām, atbilstoši minētajam likumam, Latvijā nav nevienas sankcionētas personas, kas nozīmē, ka sankciju neizpildes risks galvenokārt pastāv uz ārvalstniekiem un ārvalstnieku pārstāvjiem, vienlaikus ievērojot, ka lielākajai daļai sankcionēto personu ir noteikti arī iecelšanas ierobežojumi.

ASV OFAC saraksts nav tieši piemērojams, bet brīvprātīgi, t.sk. ievērojot labāko praksi un prasības no citām finanšu un sadarbības iestādēm, lielākā daļa kapitālsabiedrību piemēro arī OFAC noteiktās sankcijas. Tas nozīmē, ka, ja arī pret Latvijas rezidentiem ir piemērotas sankcijas, šādas personas var izmantot valūtas maiņas kapitālsabiedrības sankciju prasību pārkāpšanai izmantojot darījumu anonīmo dabu.

Ņemot vērā minēto sankciju risks ir vērtējams kā vidēji augsts.